

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

Кушніренко О. М.,
Зарудна О. С.

Актуальність теми дослідження пояснюється впливом глобалізації в результаті якої все більше і більше продуктів проходять через глобальні ланцюги доданої вартості, щоб досягти кінцевого споживача, що призводить до появи нових форм організації суспільного виробництва, включення до яких надає нові можливості для українських виробників.

Постановка проблеми. Використання сприятливих можливостей та мінімізація загрозливих чинників лібералізації зовнішньої торгівлі у все більш відкритому та конкурентному середовищі ставить нові вимоги для виробничих підприємств. Розвиток глобальних виробничих систем надає можливості для включення в глобальні ланцюжки доданої вартості промисловості України та потребує подальших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості промисловості знайшли відображення у багатьох наукових працях зарубіжних та вітчизняних учених: П.Марша, Р. Каплінського, К.Шваба, Р.Райха, Д. Родріка, Е.Райнерта, С.Вебера, Г.Джереффі, Гейця В.М., Вишневського О.С., Дейнеко Л.В., Кизима М.О., Кваша Т.К., Ляшенко В.І., Мусіної Л.А., Пятницького В.Т., Сіденко В.Р. та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. В умовах посилення впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародної торгівлі та виробництва залишається недостатньо дослідженою проблема вибору найбільш ефективних способів інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості для переробної промисловості України як надійного постачальника продукції з більш високим ступенем переробки.

Постановка завдання, мети дослідження. Завданням дослідження є аналіз особливостей формування ланцюгів створення доданої вартості та способи інтеграції до них для переробної промисловості України як надійного постачальника продукції з більш високим ступенем переробки. Метою дослідження є розробка пропозицій щодо можливих напрямів сприяння інтеграції переробної промисловості України до глобальних ланцюгів створення доданої вартості.

Метод або методологія проведення дослідження. У роботі використані загальнонаукові методи: абстрактно-логічний, індукції та дедукції, системного підходу; аналізу і синтезу, а також спеціальні методи дослідження: структурно-функціонального аналізу, експертних оцінок.

Викладення основного матеріалу (результати роботи). Розкрито існуючі підходи до визначення поняття ланцюгів створення доданої вартості та здійснено їх групування за сутнісними ознаками; досліджено особливості та сучасні тренди розвитку глобальних ланцюгів вартості в переробній промисловості; виокремлено можливості та існуючі ризики при вбудовуванні в ланцюги створення доданої вартості для країн, що розвиваються; та обґрунтовано практичні рекомендації щодо вибору найбільш ефективних способів інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості для переробної промисловості України як надійного постачальника продукції з більш високим ступенем переробки.

Галузь застосування результатів. Результати цього дослідження можуть бути застосовані в процесі формування державної промислової політики щодо основних аспектів розвитку промисловості в контексті інтеграційних процесів.

Висновки відповідно до статті За результатами проведеного дослідження було здійснено оцінку інтеграції українських виробничих компаній в міжнародні ланцюги доданої вартості. Враховуючи зміну географічних та товарних векторів вітчизняного експорту, подальші перспективи участі України в глобальному торговельному просторі залежатимуть від того, чи буде досягнуто зростання конкурентоспроможності внутрішньої частини ланцюга доданої вартості. Впровадження ефективних інструментів стимулювання входження переробної промисловості України до глобальних ланцюгів доданої вартості передбачає створення ефективної політики та інституцій, націлених на усунення обмежень при інтеграції українського виробника до міжнародних виробничих мереж.

Ключові слова: міжнародна торгівля, торговельна політика, промисловість, глобальні ланцюги доданої вартості, експортний потенціал, торговельна інтеграція.

ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕГРАЦИИ УКРАИНСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ГЛОБАЛЬНЫЕ ЦЕПОЧКИ ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ

Кушніренко О. Н.,
Зарудная О. С.

Актуальность темы исследования объясняется влиянием глобализации в результате которой все больше и больше продуктов проходят через глобальные цепи добавленной стоимости при поступлении к конечному потребителю, что приводит к появлению новых форм организации общественного производства, включение в которые предоставляет новые возможности для украинских производителей.

Постановка проблеми. *Использование благоприятных возможностей и минимизация угрожающих факторов либерализации внешней торговли во все более открытой и конкурентной среде ставит новые требования для производственных предприятий. Развитие глобальных производственных систем предоставляет возможности для включения в глобальные цепочки добавленной стоимости для промышленности Украины и требует дальнейших научных исследований.*

Анализ последних исследований и публикаций. *Различные аспекты развития глобальных цепочек добавленной стоимости промышленности нашли отражение во многих научных трудах зарубежных и отечественных ученых: П.Марша, Р. Каплински, К.Шваба, Р.Райха, Д. Родрика, Е.Райнерта, С.Вебера, Г.Джереффи, Гейца В.М., Вишневого А.С., Дейнеко Л.В., Кизима Н.А., Кваши Т.К., Ляшенко В.И., Мусиной Л.А., Пятницкого В.Т., Сиденко В.Р. и других.*

Выделение неисследованных частей общей проблемы. *В условиях усиления влияния интеграционных процессов на развитие международной торговли и производства проблема выбора наиболее эффективных способов интеграции в глобальные цепочки добавленной стоимости для перерабатывающей промышленности Украины как надежного поставщика продукции с более высокой степенью переработки остается недостаточно исследованной.*

Постановка задачи, цели исследования. *Задачей исследования является анализ особенностей формирования цепей создания добавленной стоимости и способы интеграции в них для перерабатывающей промышленности Украины как надежного поставщика продукции с более высокой степенью переработки. Целью исследования является разработка предложений относительно возможных направлений содействия интеграции перерабатывающей промышленности Украины в глобальные цепочки добавленной стоимости.*

Метод или методология проведения исследования. *В работе использованы общенаучные методы: абстрактно-логический, индукции и дедукции, системного подхода; анализа и синтеза, а также специальные методы исследования: структурно-функционального анализа, экспертных оценок.*

Изложение основного материала (результаты работы). *Раскрыты существующие подходы к определению понятия цепочек добавленной стоимости и осуществлена их группировка по существенным признакам; исследованы особенности и современные тренды их развития в перерабатывающей промышленности; выделены возможности и существующие риски при встраивании в цепочки добавленной стоимости для развивающихся стран и обоснованы практические рекомендации по выбору наиболее эффективных способов интеграции в глобальные цепочки добавленной стоимости для перерабатывающей промышленности Украины.*

Область применения результатов *Результаты этого исследования могут быть применены в процессе формирования государственной промышленной политики по основным аспектам развития промышленности в контексте интеграционных процессов.*

Выводы в соответствии со статьей. *По результатам проведенного исследования была проведена оценка интеграции украинских производственных компаний в международные цепи добавленной стоимости. Учитывая изменение географических и товарных векторов отечественного экспорта, дальнейшие перспективы участия Украины в глобальном торговом пространстве зависят от того, будет ли достигнут рост конкурентоспособности внутренней части цепочки добавленной стоимости. Внедрение эффективных инструментов стимулирования вхождения перерабатывающей промышленности Украины в глобальные цепочки добавленной стоимости предусматривает создание эффективной политики и институтов, нацеленных на устранение ограничений при интеграции украинского производителя с международными производственными сетями.*

Ключевые слова: *международная торговля, торговая политика, промышленность, глобальные цепочки добавленной стоимости, экспортный потенциал, торговая интеграция.*

OPPORTUNITIES FOR THE INTEGRATION OF THE UKRAINIAN INDUSTRY INTO GLOBAL VALUE CHAINS

Kushnirenko O. M.,
Zarudna O. S.

Relevance of the research topic *is due to the impact of globalization which had brought an increasing number of more and more products pass through global value-added chains to reach the end users. That has led to new forms of transnational production, that gives new opportunities for Ukrainian producers.*

Formulation of the problem. *The utilizing the opportunities and mitigating the negative impact of the liberalization of foreign trade makes new requirements for production oriented businesses in a more open and competitive international environment. The development of global production systems provides opportunities for participating in global value chains, that opens up new opportunities for the industry of Ukraine and requires further scientific researches.*

Analysis of recent research and publications. *There are various dimensions to the development of global value chains of industry that need to be taken into account. The most important of these are P.Marsh, R.Kaplinski and Morris, K.Schwab, R.Rajk, D.Rodrik, E.Rajnert, S.Veber, P Labasta, G. Dzerffi, Geets VM, Vishnevsky AS, Deineko LV, Kizim NA, Kvasha TK, Lyashenko VI, Musina LA, Pyatnitsky VT, Sidenko V.R. and others.*

Selection of unexplored parts of the general problem. In the context of increasing influence of integration processes on the development of international trade and production, the problem of choosing the most effective ways of integration into global value chains for the processing industry of Ukraine as a reliable supplier of products with a higher degree of processing remains insufficiently studied.

Setting the task, the purpose of the study. The objective of the article is to analyze the features of the formation of value added chains and ways of integrating them into the processing industry of Ukraine as a reliable supplier of products with a higher degree of processing. The purpose of the study is developing the proposals for possible constructive ways of promoting the integration of Ukrainian processing industry into global value-added chains.

Method or methodology for conducting research. This paper used of general scientific: abstract-logical, induction and deduction, systemic approach; analysis, and synthesis and special scientific research methods: statistical comparisons, grouping, sampling; structure-functional analysis, expert judgments.

Presentation of the main material (results of work). The existing approaches to the definition of the notion of value added chains are disclosed and their grouping is carried out on significant grounds; The features and modern trends in the development of global value chains in the processing industry are explored; The opportunities and the existing risks have been identified in the chain of value added for the developing countries; and substantiated practical recommendations for choosing the most effective ways of integration into global value chains for the processing industry of Ukraine as a reliable supplier of products with a higher degree of processing.

The field of application of results.. The results of this research can be applied in the process of formation and implementation of Ukraine's integration industrial policy.

Conclusions according to the article. In the article authors was made in assessment of the integration of Ukrainian manufacturing companies into global value chains. The adoption of effective tools and instruments for encouraging the entry of Ukraine's processing industry into global value chains provides for the creation of effective policies and institutions, aimed at eliminating restrictions in the the Ukrainian producers integration into international production networks.

Key words: international trade, trade policy, industry, global value chains, export potential, trade integration.

JEL Classification E 23, F01, F13, F15, F62

Актуальність теми дослідження. Світ змінюється: поява нових технологій та їх стрімке поширення, зростання обсягів світової торгівлі та інвестиційних потоків призводить до поглиблення економічної глобалізації та розвитку гібридного виробництва. Глобальне переміщення виробничих мереж транснаціональними компаніями та включення в ланцюги створення доданої вартості виробників країн з різним рівнем розвитку посилюють важливість досліджень можливостей інтеграції промисловості України до глобальних виробничих мереж. Вбудовуючись в ланцюги доданої вартості, промислові виробники України вимушені пристосовуватись до вимог світового попиту. Це призводить до змін у структурі промисловості: в тих секторах, які орієнтовані на експорт, зростання числа виробників відбувається більш високими темпами, ніж в інших секторах. З іншого боку, подальша лібералізація зовнішньої торгівлі призводить до посилення конкуренції на внутрішньому ринку у зв'язку зі зростаючим імпортом, що є джерелом додаткових ризиків. У цих умовах зміна стратегічної поведінки виробників і, як наслідок, структури промислового виробництва країни та окремих секторів, є одним з напрямків адаптації національного виробництва до нових викликів і можливостей, обумовлених міжнародною торгівлею.

Актуальність особливостей формування ланцюгів створення доданої вартості в переробній промисловості з точки зору виробництва та торгівлі, можливостей залучення окремих сфер переробної промисловості України до вищих ланок глобальних ланцюгів доданої вартості є надзвичайно гострою в сучасних умовах посилення міжнародної конкуренції.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. Різні аспекти розвитку глобальних ланцюгів доданої вартості промисловості знайшли відображення у багатьох наукових працях зарубіжних та вітчизняних учених. Концептуальні засади досліджуваного поняття сформуvalи зарубіжні науковці різних напрямів і шкіл сучасної економічної думки. До їх числа можна віднести праці П.Марша, Р. Каплінського та Морріса, К.Шваба, Р.Райха, Д. Родріка, Е.Райнерта, С.Вебера, П.Лабаста, Г.Джереффі та інших. Р.Райх наголошує на тому, що в сучасній глобальній економіці інтернаціоналізація економіки перетворює стадії виробництва продукції на послідовні ланки міжнародного кооперованого виробництва. К.Шваб в своїх дослідженнях зазначає, що характер глобальних змін є настільки фундаментальним, що суспільству необхідно підготуватись до викликів часу як великих можливостей, так і потенційних небезпек. В Україні різним аспектам інтегрованого промислового розвитку та особливостям формування ланцюгів доданої вартості присвячують свої роботи такі науковці, як: Геєць В.М., Вишневський О.С., Дейнеко Л.В., Кизим М.О., Кваша Т.К., Ляшенко В.І., Мусіна Л.А., Пятницький В.Т., Сіденко В.Р. та ін. Разом з тим, в умовах посилення впливу інтеграційних процесів на розвиток міжнародної торгівлі та виробництва залишається недостатньо дослідженою проблема вибору найбільш ефективних способів інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості для переробної промисловості України як надійного постачальника продукції з більш високим ступенем переробки.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні підходи щодо розвитку ланцюгів доданої вартості в контексті промислового розвитку.

Об'єктом дослідження є особливості формування ланцюгів створення доданої вартості та способи інтеграції до них для переробної промисловості України як надійного постачальника продукції з більш високим ступенем переробки.

Метою дослідження є розробка пропозицій щодо можливих напрямів сприяння інтеграції переробної промисловості України до глобальних ланцюгів створення доданої вартості, що призведе до диверсифікації промисловості та створення нових виробництв з більш глибоким ступенем переробки, що забезпечить міжгалузеві структурні зміни і перехід економіки на новий технологічний рівень.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- розкрити існуючі підходи до визначення поняття формування ланцюгів створення доданої вартості та здійснити їх групування за сутнісними ознаками, а саме за масштабом і територіальним охопленням, структурою управління і способом вимірювання доданої вартості;

- на основі аналізу зрушень в розміщенні та управлінні глобальними ланцюгами вартості на рівні галузей і регіонів світу сформулювати особливості та сучасні тренди розвитку глобальних ланцюгів вартості в переробній промисловості;

- дослідити можливості та існуючі ризики при вбудовуванні в ланцюги створення доданої вартості для країн, що розвиваються;

- розробити практичні рекомендації щодо вибору найбільш ефективних способів інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості для переробної промисловості України як надійного постачальника продукції з більш високим ступенем переробки.

Методи дослідження. У роботі використані загальнонаукові методи: абстрактно-логічний, індукції та дедукції, системного підходу; аналізу і синтезу, а також спеціальні методи дослідження: аналіз можливостей і обмежень, які постають при вбудовуванні окремого виробника в ланцюги доданої вартості; статистичних порівнянь, групування, вибірки; структурно-функціонального аналізу, експертних оцінок при розробці рекомендацій щодо можливих напрямів сприяння інтеграції переробної промисловості України до глобальних ланцюгів доданої вартості.

Постановка проблеми. Використання сприятливих можливостей та мінімізація загрозливих чинників лібералізації зовнішньої торгівлі у все більш відкритому та конкурентному середовищі ставить нові вимоги для виробничих підприємств. Розвиток сучасних технологій, в тому числі інформаційних, ініціює розвиток глобальних виробничих систем та надає можливості для включення в глобальні ланцюжки доданої вартості значної кількості країн, в яких є відповідні професійні компетенції, наявний кадровий потенціал та доступні ресурси за конкурентною ціною. Це і є конкурентними перевагами нашої країни, що дозволяє українським виробниками стати надійними учасниками глобальних ланцюгів доданої вартості.

Результати дослідження. Сьогодні в світовій науковій думці не існує єдиного підходу щодо визначення поняття ланцюгів доданої вартості, оскільки концепція їх формування використовується для різноманітних цілей в залежності від результатів економічної та соціальної організації. В контексті посилення впливу глобалізації, що спричинила трансформацію традиційних форм підприємництва до більш гнучких, мережевих форм співробітництва, стрімкого розвитку набувають такі інтегровані структури, що характеризується складними структурними та процесними зв'язками між всіма учасниками на принципах стратегічного партнерства як ланцюги або мережі створення доданої вартості [1].

Характеризуючи механізм формування ланцюгів створення доданої вартості, різні дослідники акцентують увагу на їх різних особливостях. Відомий фахівець в області «мережевої економіки» – М. Кастельс, після проведення досліджень у США, Японії, Тайвані, Південній Кореї, Гонконгу, Китаї, Західній Європі (Англії, Франції), Росії, зазначає, що в умовах ключової ролі технології генерування знань, обробки інформації та символічної комунікації досягнення певного рівня продуктивності та існування конкуренції можливе лише всередині глобальної взаємозалежної мережі [2, с. 81], а нові економічні форми будуються навколо глобальних мережевих структур капіталу, управління та інформації, тобто компанії, фірми і, у все більшій мірі, інші організації та інституції об'єднуються в мережі різної конфігурації, структура яких характеризує відхід від традиційних відмінностей між великими корпораціями і малим бізнесом, охоплюючи сектори та економічні групи, організовані за географічним принципом [3].

Відомий економіст П.Марш пояснює неминучість інтеграції підприємств в мережеві структури та необхідність формування ефективних ланцюгів поставок в глобалізованій економіці [4, с. 11].

Лауреат Нобелівської премії з економіки Пол Кругман відзначає, що якщо на початку ХХ ст. той чи інший споживчий товар міг бути експортований тільки один раз, то сьогодні його можна вивезти багато разів. Товар, виготовлений в одній країні, може бути зібраний з компонентів, зроблених в інших країнах, а вони в свою чергу можуть бути укомплектовані з субкомпонентів, виготовлених в інших країнах. В результаті інтегрована в глобальне виробництво кінцевого продукту торгівля може включати в себе кілька вартостей, доданих на всіх стадіях виробництва [5, с. 334].

Р. Каплінський та М. Моріс зазначають, що глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ) охоплюють всі сектори економіки, мають широкий географічний розподіл та визначають спеціалізацію окремих фірм та країн в цілому на окремих стадіях виробничого процесу. Враховуючи це, ГЛДВ включають в себе сукупність заходів для розробки продукту або послуги, починаючи від його концепції через послідовні етапи виробництва (включаючи комбінацію фізичних змін сировинних компонентів та внеску супутніх виробничих послуг), завершуючи доставкою кінцевому споживачу та після продажні послуги [6, с. 4].

Патрік Лоу виділяє сервісну діяльність (послуги) як невід'ємний компонент існування ланцюгів доданої вартості (ЛДВ) та виокремлює поняття «сервісної науки», що пояснює значення послуг в процесі отримання

цінності в ланцюгах поставок. Послуги в даному контексті поєднують виробництво, технології, підприємництво та споживачів в інноваційному циклі конструктивної діяльності. Тобто, при формуванні ЛДВ найбільш вигідні їх компоненти (в основному послуги: дослідження та розробки, маркетинг, центр прибутку) знаходяться всередині об'єднання, а менш вигідні (виробництво та збірка) – поза об'єднанням [7, с. 76].

Такі підходи обумовлюють можливість використання терміну «ланцюг» для позначення системи взаємовідносин в контексті управління створення доданої вартості продукту, оскільки вартість продукту збільшується за рахунок різних видів діяльності, включаючи переробку, складання, пакування, транспортування, брендінг, роздрібну торгівлю.

Більшість дослідників ГЛДВ підкреслюють можливості, які виникають при вбудовуванні до них для країн, що розвиваються. З часів появи ГЛДВ (середина 1980-х років) відбулись значні зміни в формах взаємодії ланок ланцюгів, а саме перерозподіл технологічних стадій виробництва товарів та послуг між виробниками, що знаходяться в різних країнах. Сьогодні це масштабні сітьові структури міжнародного виробничого та науково-технічного кооперування, які охоплюють значну кількість ланок в географічно розрізаних країнах.

Можна виокремити такі чинники, що вплинули на трансформації глобальних ланцюгів доданої вартості:

- глобальний етап розвитку міжнародного поділу праці;
- зростання обсягів міжнародної торгівлі, зокрема товарами проміжного споживання;
- посилення впливу ТНК та фінансових ринків;
- розвиток інтеграційних утворень та підписання нових міжнародних торговельних угод;
- розвиток інформаційних технологій та поширення доступу до інформаційного простору;
- ріст концентрації ринків.

Як зазначається в доповіді ЮНКТАД «Доповідь про торгівлю та розвиток за 2016 рік», підключення до ГЛДВ є першим щаблем вгору по вертикалі індустріалізації та більш збалансованої участі в глобальному торговельному просторі. Вбудовування в ГЛДВ дозволяє мінімізувати ключові ризики:

1. При створенні повного циклу виробництва певного товару всередині країни, що вимагає значної кількості ресурсів: інвестицій, технологій, кваліфікованих працівників, компетенцій;

2. При самостійному виході на ринки з жорсткою конкуренцією, особливо для країн, що розвиваються.

Саме це наразі є надзвичайно актуальним для України, де переробна промисловість не має достатнього рівня готовності до майбутніх викликів, що несе певні загрози в умовах посилення глобальної конкуренції та не дозволить українським виробникам конкурувати зі світовими лідерами вже в середньостроковій перспективі. Перед Україною сьогодні постали численні виклики, пов'язані з деіндустріалізацією промисловості та необхідністю географічної й товарної диверсифікації експорту. Сучасні трансформації в зовнішньоторговельній діяльності промисловості України обумовлені впливом групи зовнішніх і внутрішніх чинників. Так, можна виділити *зовнішні чинники*, обумовлені викликами глобального ринку, а саме:

- уповільнення динаміки розвитку світової економіки, у т.ч. країн ЄС28 і Китаю, падіння світових цін на традиційні види товарів українського експорту;
- активізація торговельної економічного співробітництва України та її включення до глобальних торговельних потоків, що обумовлено імплементацією Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, підписання Угод про створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) з іншими країнами (Канадою та ін.);
- впровадження високотехнологічної стратегії підвищення конкурентоспроможності промисловості в рамках четвертої промислової революції, відомої як «Індустрія 4.0»;
- загострення боротьби за сировинні ресурси та ринки збуту продукції;
- ескалація торговельного протекціонізму розвинених країн у вигляді застосування торговельних інструментів: введення високих мит на експорт сировини та імпорт переробленої продукції, застосування технічних бар'єрів, використання санітарних і фіто-санітарних норм, правил визначення країни походження товарів та інших нетарифних заходів.

До групи *внутрішніх чинників*, пов'язаних з внутрішньо-політичною ситуацією можна віднести:

- руйнування промислового виробництва на територіях Донецької та Луганської областей, зокрема металургійного та хімічного, продукція яких була чи не найвагомішою складовою експортних поставок з України;
- блокада поставок ресурсів з територій АТО та припинення зовнішньоторговельних відносин з Російською Федерацією (РФ), яка тривалий час була домінуючим торговим партнером України.
- загальне погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств і скорочення платоспроможності населення у 2016–2017 рр.

При цьому під впливом вище зазначених зовнішніх і внутрішніх факторів останнім часом вже відбулися певні зрушення в товарній структурі експорту. На жаль, продовжує зростати частка сировини і продукції з низьким рівнем переробки. Якщо у 2012 р. традиційні для України аграрна сировина і чорні метали становили 48,9% експорту, то в 2016 р. їх частка зросла до 57,6 %, що підтверджує зберігання тенденції сировинної орієнтації українського експорту та вимагає рішучих дій для реструктуризації експорту шляхом його переорієнтації на продукцію з доданою вартістю.

Саме тут і можна реалізувати позитивні можливості інтеграції в ГЛДВ. Цей процес уже розпочався в Україні. Такі галузі як машинобудування (виробництво комплектуючих для автомобільної промисловості), легка, меблева (виробництво сандвіч панелей для будівництва) та інші вже залучені в світові виробничі мережі.

Загальноприйнятим показником участі у ГЛВД є торгівля проміжними товарами, яка починаючи з 2011 року має постійну тенденцію до зростання. Так, за даними ЮНІДО [8], її частка в структурі світової торгівлі досягла половини та продовжує щорічно зростати. В структурі експорту країн «Великої двадцятки», насамперед Китаю, Індії, Японії та Кореї, 30-60% становить проміжна продукція, яка потім проходить додаткову переробку в країнах-партнерах, торгівля якої проходить в межах ГЛВД.

Тенденції експорту промислових проміжних товарів, які використовуються для подальшої переробки свідчать про значний потенціал інтеграції української промисловості до інтеграції в ланцюги доданої вартості. Так, за даними Світового банку (порталу WITS) [9], частка експорту проміжної продукції України становить 44,2% у 2015 році, що повністю відповідає показникам активних учасників ГЛВД. Водночас, відбувається скорочення питомої ваги експорту проміжної продукції в загальній структурі промислового експорту з 49,3% у 2010 до 44,2% у 2015 році. Ще одним чинником, що підтверджує важливість невідкладних дій зі стимулювання інтеграції в ГЛВД української переробної промисловості, є зміни товарної складової міжнародної торгівлі, а саме суттєве зростання експорту сировини (з 16,2% у 2010 році до 31,1% у 2015 році), що показано на рис.1.

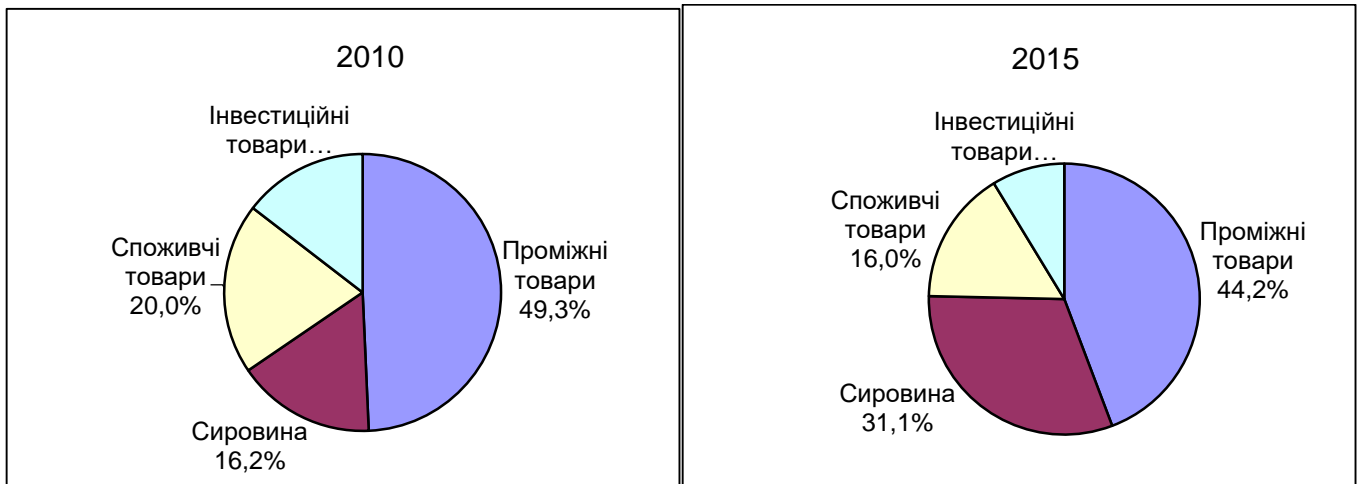

Рисунок 1. Структура експорту промислової продукції України у 2010 та 2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними Світового банку [9].

Регіональний характер ГЛВД також посилює додаткові переваги, пов'язані з географічною диверсифікацією.

Відбувається географічна переорієнтація інтеграції української промисловості до ГЛВД: скорочення співпраці з РФ майже вдвічі та нарощення обсягів реалізації промислової продукції проміжного споживання до країн африкансько-азійського вектору (Індія, Єгипет, Китай) та європейських країн (Польща, Болгарія), що показано на рис. 2.

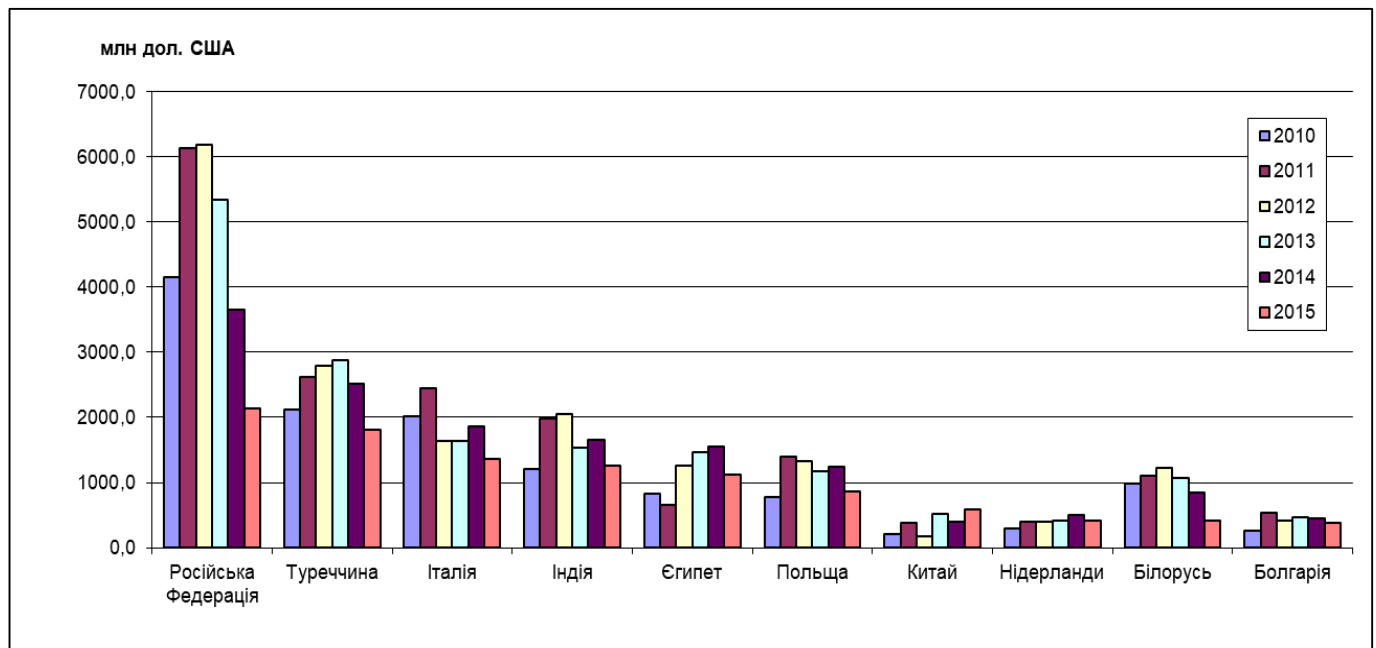

Рисунок 2. Експорт проміжних товарів України з 2010-2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними Світового банку [9].

Аналіз даних свідчить про те, що складний період падіння обсягів українського промислового експорту (скорочення більш ніж вдвічі порівняно з 2012 р. – з 57,3 млрд дол. США до 27,5 млрд дол. США в 2016 р.) змінюється на позитивну динаміку 2017 року.

Сьогодні відбувається покращення ситуації: у 2017 р. спостерігаємо зростання промислового експорту на 5,5 млрд дол. США, що становить 120,1% до 2016 р (рис. 3).

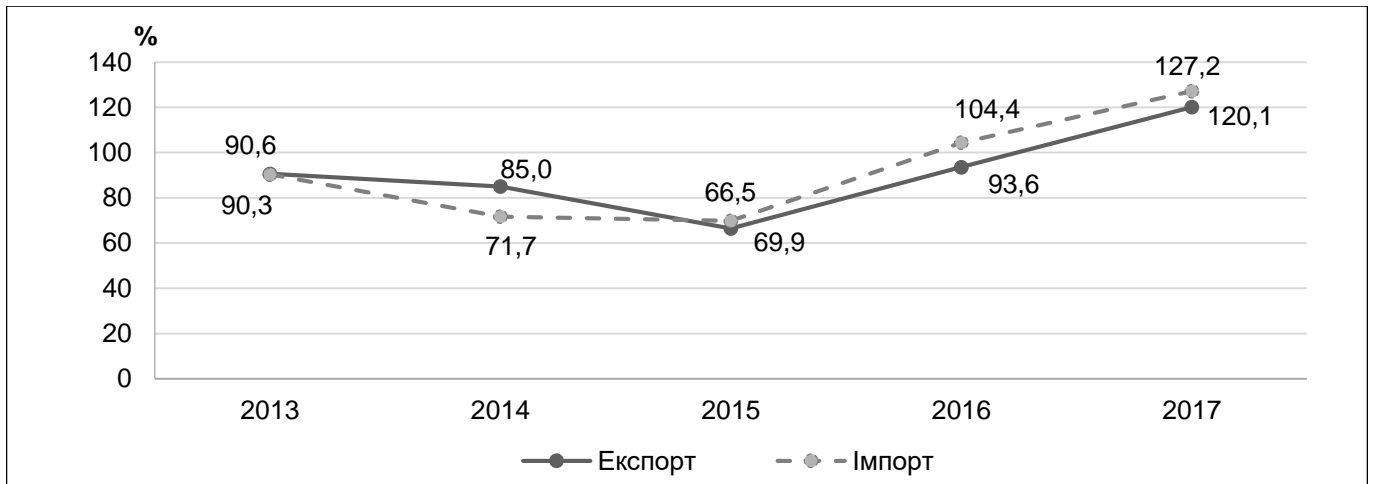

Рисунок 3. Динаміка експорту та імпорту промислової продукції за 2013-2017 рр., у % до попереднього року
 Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [10].

Незважаючи на це, рівень відкритості української економіки залишається високим, що зумовлює її вразливість до зовнішніх шоків, що передбачає інтегрованість внутрішнього виробництва до світового, а отже, зовнішньоторговельну відкритість національної промисловості. Ступінь відкритості можна визначити за показником експортної та імпоротної квоти, яка для України за 2017 рік є в межах 30% та підтверджує посилення інтеграції України в світовий торгівельно-економічний простір (рис. 4).

Це означає, що в коротко- і середньостроковій перспективі Україна зможе отримати більше доходів за рахунок збільшення виробництва у відносно вузькому діапазоні традиційних товарів, що експортуються. В довгостроковій перспективі товарна й географічна диверсифікація експорту могла б зміцнити економічну стійкість української промисловості та прискорити процес передачі нових технологій виробництва.

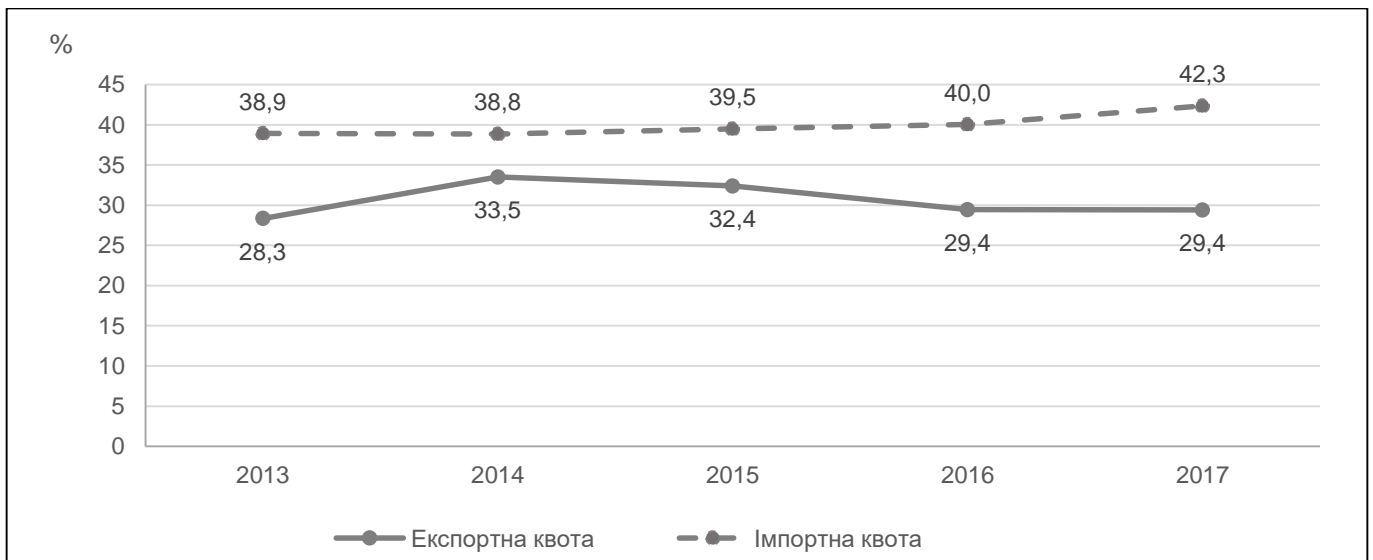

Рисунок 4. Графік відкритості економіки за квотами
 Джерело: побудовано авторами за даними Держстату України [10].

У той же час міг сприйняття української економіки як відкритою дещо знижується, оскільки це сприйняття в основному ґрунтується на функціональній відкритості (фактично залучення країни до різних форм міжнародного економічного співробітництва). Вона не враховує так звану «інституційну відкритість», а саме обмеження торгівлі та мобільності капіталу (імпортні бар'єри, тарифні ставки, мито тощо). Участь українських компаній в глобальних ланцюгах доданої вартості залишається не дуже активною. Це пов'язано, в першу чергу, з низькою конкурентоспроможністю вітчизняних компаній. Іншою причиною є тривала адаптація

національних стандартів в галузі сертифікації якості. Іноземні компанії не купують товари від виробників, які не можуть гарантувати високий рівень якості продукту та походження сировини.

Перспективами більш активної участі України в глобальних ланцюгах доданої вартості, зокрема в сфері літакобудування, пов'язані з реалізацією конкурентних переваг у вантажних перевезеннях та розширенні регіональних та місцевих рейсів. Обидва ніші все ще слабо розвинені в порівнянні з зовнішніми ринками, хоча вони поступово розширюються.

Особливістю ГЛДВ є зниження бар'єрів на вході в нижні щаблі ланцюжка створення доданої вартості, що спрощує Україні інтеграцію в глобальний експорт готового продукту. Проте, ці умови спрощення доступу на перші ланки також можуть виступати як гальмуючий чинник для модернізації, оскільки обмежений інституційний розвиток, недостатнє технологічне забезпечення виробництва, слабкий взаємозв'язок з внутрішньою економікою призводить до спеціалізації на первинній переробці сировини. До того ж, слабка торговельна політика разом з несприятливим зовнішньоекономічним іміджем країни можуть призвести до неглибокої інтеграції на низьких ланках ГЛДВ.

В цьому сенсі вирішальну роль відіграє характер участі в ГЛДВ. Країни, що можуть розвивати виробничі потужності відповідно до потреб міжнародних виробничих мереж та можуть зайняти потенційно високе місце в світовому розподілі виробничих задач, повинні мати потужні можливості для економічного зростання, а саме активність іноземного інвестування, доступ до ресурсів. Натомість в Україні ці можливості істотно обмежені.

Проте, існують й певні ризики. Так, участь в ГЛДВ в умовах низької динаміки експорту готової продукції, може призвести до гальмування структурної трансформації промисловості в частині зростання поставок товарів первинної переробки. Як це відбулось в країнах Латинської Америки.

Крім того ГЛДВ можуть призвести до нерівності в доходах розвинутих країн та країн, що розвиваються. Факторний аналіз створення вартості показує, що зростання питомої ваги капіталу й оплати праці висококваліфікованих робітників знаходить віддзеркалення у зменшенні доходів робітників середньої та низької кваліфікації. Так, згідно даних Всесвітньої бази «Витрати-випуск» в 1995 р. на оплату висококваліфікованих працівників припадало 55% вартості готових виробів, а в 2008 р. вже 63%.

Це вимагає розробки і впровадження ефективних заходів державного менеджменту з підтримки української промисловості в умовах дії сучасних торговельних угод, що посилює актуальність формування та реалізації ефективної торговельної політики України. До того ж враховуючи експортозалежність економіки України (в структурі ВВП частка експортно-імпорتنних операцій коливається у межах 45-60%), відсутність довгострокової стратегії зовнішньоекономічної політики в Україні призводить до неможливості захисту національного виробництва, використовуючи повною мірою ті механізми, які успішно застосовують інші країни світу.

Враховуючи зміну географічних та товарних векторів вітчизняного експорту, подальші перспективи участі України в глобальному торговельному просторі залежатимуть від того, чи буде досягнуто зростання конкурентоспроможності внутрішньої частини ланцюга доданої вартості. Впровадження ефективних інструментів стимулювання входження переробної промисловості України до глобальних ланцюгів доданої вартості передбачає створення ефективної політики та інституцій, націлених на усунення обмежень при інтеграції українського виробника до міжнародних виробничих мереж.

З огляду на зміни державної підтримки і відхід від прямого субсидування окремих галузей, що унеможливило використання методів прямої державної підтримки (експортне субсидіювання), першочерговим завданням є створення ефективного конкурентного середовища та позитивного бізнес-клімату, що включатиме наступні напрями, які стимулюють виробництво і торгівлю на окремих ланках ланцюгів доданої вартості:

1. Виробництво сировини та первинних продуктів:

- **гармонізації вітчизняних норм в сфері стандартизації та сертифікації сировини та матеріалів, що передбачатиме** вдосконалення адміністративно-правового регулювання в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації, яке здійснюється в державі, що націлене на скорочення випуску неякісної, а в окремих випадках і небезпечної продукції, що виготовляється з порушенням правил, норм і стандартів, прийнятих в Україні та світі; оновлення системи технічного регулювання; усунення дублювання у сфері державного нагляду за відповідністю продукції; спрощення процедур походження українських матеріалів; розширення участі інституцій технічного регулювання у Європейських та міжнародних форумах та заходах, забезпечуючи координацію та ефективну систему обміну інформацією.

2. Виробничий сегмент ланцюга доданої вартості (обробка, збирання та виготовлення продуктів із меншим ступенем додавання вартості):

- **адаптація промислових виробників до екологічних вимог** задля інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості: застосування технологій збереження води та енергії, зменшення використання ресурсів, скорочення викидів парникових газів та забруднення навколишнього середовища, використання екологічно чистих матеріалів та сировини; дотримання вимог екологічного маркування, стимулювання вітчизняних підприємств для зменшення енергоємності виробництва та освоєння технологій нового виробництва, зокрема, для розвитку альтернативної енергетики, збереження біорізноманіття тощо.

3. Маркетинговий сегмент ланцюга доданої вартості (кінцеві ринки та торгівля):

- **зростання купівельної спроможності покупців** на кінцевих споживчих ринках, що передбачає **стимулювання розвитку внутрішнього ринку**, а саме страхування підприємницьких ризиків у виробничій і торговельній діяльності, державні закупівлі тощо;

- **розвиток системи логістичного обслуговування міжнародних товаропотоків**, що передбачає уніфікацію національних законодавств, гармонізацію транспортно-логістичної інфраструктури з тим, щоб вона мала єдині технічні параметри і забезпечувала застосування єдиної технології доставки товарів у міжнародному сполученні. Окремим стратегічним напрямом інтеграції України в європейську логістичну систему є приведення транспортних засобів вітчизняних перевізників у відповідність до екологічних і технічних стандартів ЄС;

- **посилення спроможності ланцюга** реагувати на кінцеві потреби споживачів та забезпечення відкритості інформації про якість продукції;

- **брендінг національного виробництва**, посилення іміджу і репутації українського виробництва певних продуктів шляхом маркетингової та дипломатичної діяльності зі стратегічного просування країни в глобальній економічній системі, формування та використання конкурентних переваг на глобальному ринку з метою створення іміджу та управління репутацією, щоб якнайповніше реалізувати інтереси держави.

Висновки. За результатами проведеного дослідження було здійснено оцінку інтеграції українських виробничих компаній в міжнародні ланцюги доданої вартості. Зокрема, було визначено, що обсяги експорту промислових проміжних товарів, які використовуються для подальшої переробки, свідчать про значний потенціал інтеграції української промисловості до міжнародних ланцюгів доданої вартості – експорт проміжних товарів, які використовуються для виготовлення кінцевого продукту за межами України, є найбільшим (близько 44%) в структурі експорту України у 2016 році. До того ж, відбувається географічна переорієнтація інтеграції української промисловості до глобальних виробничих мереж: скорочення співпраці з РФ майже вдвічі та нарощення обсягів експорту промислової продукції проміжного споживання до європейських країн (близько 66%), що робить українських експортерів частиною європейських виробничих ланцюжків. При цьому важливим є включення українських виробничих компаній, які можуть розвивати виробничі потужності відповідно до потреб міжнародних виробничих мереж та можуть зайняти потенційно високе місце в світовому розподілі виробничих переділів, що дасть змогу досягти таких важливих цілей як зростання продуктивності праці, розвиток нових технологій, диверсифікація експорту, збільшення можливостей для працевлаштування, забезпечення більш високого рівня життя населення. Це вимагає більш стратегічної співпраці між урядом та приватним сектором, зміцнення інституційної спроможності та використання інструментів торгівельної політики для максимального збільшення доданої вартості на національному та глобальному рівнях.

Список використаних джерел

1. Steve New. *McDonald's and the Challenges of a Modern Supply Chain*. Harvard Business Review, 2015. URL: <https://hbr.org/2015/02/mcdonalds-and-the-challenges-of-a-modern-supply-chain>
2. Кастельс М. *Информационная эпоха: экономика, общество и культура: Монография. Пер. с англ. О. И. Шкаратана. Москва: Высш. шк. Экономики, 2000. 606 с.* URL: http://www.lavkamirov.com/cyberpunk/books/nonfiction_books.html
3. *Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. /Под редакцией В. Л. Иноземцева. Москва: Academia, 1999. 640 стр.*
4. Марш П. *Новая промышленная революция. Потребители, глобализация и конец массового производства / пер. с англ. А. Шоломицкой. Москва: Изд-во Института Гайдара, 2015. 420 с.*
5. Krugman P. *Growing World Trade: Causes and Consequences*. Washington: DC: Brookings Papers on Economic Activity, 1995. Vol. 1. P. 327-377.
6. Kaplinsky R., Morris M. *A handbook for Value Chain Research / The International Development Research Centre, 2001. 109 p.* URL: <http://www.prism.uct.ac.za/Papers/VchNov01.pdf>
7. *Global value chains in a changing world Edited by Deborah K. Elms and Patrick Low.* URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/aid4tradeglobalvalue13_e.pdf
8. *Глобальні ланцюги доданої вартості та розвиток. Підтримка всеохоплюючого та сталого промислового розвитку з боку ЮНІДО. Київ: ЮНІДО, 2015. 68 с.*
9. *World Integrated Trade Solution.* URL: <http://wits.worldbank.org/>
10. *Державна служба статистики України.* URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Steve New. (2015). *McDonald's and the Challenges of a Modern Supply Chain*. Harvard Business Review. URL: <https://hbr.org/2015/02/mcdonalds-and-the-challenges-of-a-modern-supply-chain>. [in English].
2. Castells, Manuel (2000). *Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kul'tura: Monografiya. [Information Age: Economy, Society and Culture] Per. s angl. O. I. Shkaratana. Moskva: Vyssh. shk. Ekonomiki, URL: http://www.lavkamirov.com/cyberpunk/books/nonfiction_books.html [in Russian]*
3. *Novaya postindustrial'naya volna na Zapade. Antologiya. [The new post-industrial wave in the West. Anthology.]. Pod redaktsiey V. L. Inozemtseva. Moskva : Academia, 1999. 640 str [in Russian]*
4. Marsh, Peter. (2015). *Novaya promyshlennaya revolyutsiya. Potrebiteli, globalizatsiya i konets massovogo proizvodstva [The New Industrial Revolution: Consumers, Globalization and the End of Mass Production]. Per. s angl. A. Sholomitskoy. Moskva : Izd-vo Instituta Gaydara, 420 s. [in Russian]*
5. Krugman, P. (1995) *Growing World Trade: Causes and Consequences*. Washington: DC: Brookings Papers on Economic Activity. Vol. 1. P. 327-377. [in English].

6. Kaplinsky, R. & Morris, M. (2001). *A handbook for Value Chain Research / The International Development Research Centre*. 109 p. URL: <http://www.prism.uct.ac.za/Papers/VchNov01.pdf> [in English].
7. *Global value chains in a changing world* Edited by Deborah K. Elms and Patrick Low. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/aid4tradeglobalvalue13_e.pdf [in English].
8. *Hlobalni lantsiuihy dodanoi vartosti ta rozvytok. Pidtrymka vseokhopliuiuchoho ta staloho promysloвого rozvytku z boku YuNIDO. [Global Value Chains and development. UNIDO's support towards inclusive and sustainable industrial development]*. Kyiv: YuNIDO, 2015. 68 s [in Ukrainian].
9. *World Integrated Trade Solution*. URL: <http://wits.worldbank.org/> [in English].
10. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Кушніренко Оксана Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу промислової політики

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

e-mail: kyshnoksana@gmail.com

orcid.org/0000-0002-3853-584X

Researcher ID: T-1063-2017

Зарудна Ольга Станіславівна, молодший науковий співробітник відділу промислової політики

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

e-mail: olgaszua@gmail.com

orcid.org/0000-0002-7253-8091

Researcher ID: S-5188-2017

ДАНЫЕ ОБ АВТОРАХ

Кушніренко Оксана Николаевна, кандидат экономических наук, доцент, старший научный сотрудник отдела промышленной политики

e-mail: kyshnoksana@gmail.com

Зарудная Ольга Станиславовна, младший научный сотрудник отдела промышленной политики

e-mail: olgaszua@gmail.com

ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

DATA ABOUT THE AUTHORS

Kushnirenko Oksana, Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Senior Research Officer of Department of Industrial Policy

e-mail: kyshnoksana@gmail.com

Zarudna Olga, Junior Research Officer of Department of Industrial Policy

e-mail: olgaszua@gmail.com

Institute for economics and forecasting NAS of Ukraine

УДК 658.155

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2018-39-74-82>

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Халатур С. М.,

Пліско І. Г.

Предмет дослідження – концептуальні, теоретико-методологічні й науково-практичні засади управління прибутком на підприємствах.

Мета дослідження – дослідити та описати механізм, чинники, резерви та шляхи підвищення рівня прибутковості підприємств національної економіки України в умовах фінансової глобалізації.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність методів наукового дослідження: статистичний, історичний, нормативний, аналітичний. З методологічної точки зору, відзначимо, що даний аналіз посилається на період 2010-2017 років.

Результати роботи. Провівши дослідження шляхів підвищення прибутковості підприємств в умовах ринку, можна зробити висновок, що через відсутність у більшості підприємств національної економіки України ефективної бізнес-моделі підвищення прибутковості підприємства, існує загроза недоотримання прибутків або взагалі отримання збитків. Стверджується, що підприємствам необхідно сформулювати оптимальну бізнес-модель підвищення прибутковості перед виконанням фінансово-господарської діяльності для того, щоб досягти бажаних результатів. Проблема полягає в тому, що багато підприємств використовують концепцію бізнес-моделі та бізнес-стратегії як взаємозамінні, що не є правильним.